

УДК 167+376+37.037

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-2.15>**Н. П. Лещій**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

У статті представлено обґрунтування змісту технології фізкультурно-оздоровчої роботи для дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах освітньо-реабілітаційного центру. Розроблена технологія фізкультурно-оздоровчої роботи характеризувалася цілеспрямованістю, врахуванням педагогічних умов, факторів спрямованості фізкультурно-оздоровчої роботи та послідовною реалізацією її структурних компонентів: методологічного, організаційно-діяльнісного та оцінювального, що дають змогу істотно поліпшити психофізичний та функціональний стан дітей зі складними порушеннями розвитку. Зазначені вище компоненти реалізації фізкультурно-оздоровчої роботи взаємопов'язані між собою і мають своє змістовне та функціональне призначення: методологічний компонент зображає методологічні підходи та принципи, на яких була побудована система фізкультурно-оздоровчої роботи; організаційно-діяльнісний компонент розкриває структуру, зміст, форми, засоби та методи; оцінювальний – виконання систематичного моніторингу та контролю за фізичним, функціональним та психоемоційним станом дитини та визначення ефективності впливу розробленої технології. Під час проведення педагогічного дослідження в організації експериментальної роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку реалізовували принципи індивідуалізації і диференціації; продуктивного розвитку особистості; неперервності й послідовності; ситуативності навчання; освітньої рефлексії. Фізкультурно-оздоровча робота для дітей зі складними порушеннями розвитку планувалася з урахуванням особливостей організації режиму дня в освітньо-реабілітаційному центрі з іншими оздоровчими заходами та будувалася відповідно до методологічних підходів, які відображали зміст і сутність експериментальної роботи: діяльнісно-особистісного, системного, культурологічного, здоров'язбережувального; особистісно-орієнтованого. В рамках технології розроблено програму фізкультурно-оздоровчих занять, яка враховувала особливості кардіореспіраторної системи, рівень фізичного здоров'я та фізичної підготовленості дітей зі складними порушеннями розвитку.

Ключові слова: технологія, організація, діти зі складними порушеннями розвитку, фізкультурно-оздоровча робота.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні система освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, стан здоров'я яких унеможливує навчання і виховання в загальноосвітніх закладах на загальних підставах, включає спеціальні загальноосвітні заклади: школи з продовженим днем, школи-інтернати, освітньо-виховні комплекси, об'єднання, освітньо-реабілітаційні центри, спеціальні класи в загальноосвітніх школах [1, с. 320; 2, с. 255]. Рациональна організація фізкультурно-оздоровчої роботи для дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах освітньо-реабілітаційного центру набуває особливого значення.

З огляду на зазначене постає актуальна проблема розробки змісту технології фізкультурно-оздоровчої роботи для дітей зі складними порушеннями розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням Т. Сусикової, фізкультурно-оздоровча робота виступає особливим видом роботи, в якому людина постає власним результатом своєї

ж роботи. Фізкультурно-оздоровча робота – це процес спортивного оздоровлення окремої особистості чи певної групи людей, що передбачає аеробіку, оздоровчий біг тощо [4, с. 252].

Згідно з твердженням Ю. Ніколаєва, фізкультурно-оздоровча робота – це зображення закономірності реалізації всіх типів роботи (пізнавальна, практично-перетворювальна, комунікативна, ціннісно-орієнтаційна) у безлічі її конкретних форм, пов'язаних із практикою, що орієнтує на необхідність інтегрованого підходу в її реалізації. Така робота регламентована у державних вимогах до структури й умов реалізації основної загальноосвітньої програми [3, с. 95].

Отже, фізкультурно-оздоровча робота – це форма професійної діяльності фахівців у галузі системи освіти, змістом якої є процес цілеспрямованої та спеціально організованої взаємодії, спрямований на зміцнення здоров'я та здійснюваний у поєднанні із фізичним вихованням з урахуванням соматичного стану, рівня фізичного та психічного розвитку вихованців.

Мета статті. Метою цієї статті є обґрунтування змісту технології фізкультурно-оздоровчої роботи для дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах освітньо-реабілітаційного центру.

Виклад основного матеріалу. Розроблена технологія фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку реалізовувалася упродовж педагогічного експерименту і передбачала такі складники:

- методологічний компонент;
- організаційно-діяльнісний;
- оцінювальний компонент.

Зазначені вище компоненти реалізації фізкультурно-оздоровчої роботи взаємопов'язані між собою і мають своє змістовне та функціональне призначення: методологічний компонент зображає методологічні підходи та принципи, на яких була побудована система фізкультурно-оздоровчої роботи; організаційно-діяльнісний компонент розкриває структуру, зміст, форми, засоби та методи; оцінювальний – виконання систематичного моніторингу та контролю за фізичним, функціональним та психоемоційним станом дитини та визначення ефективності впливу розробленої технології.

Технологія фізкультурно-оздоровчої роботи характеризується цілеспрямованістю, врахуванням педагогічних умов, факторів спрямованості фізкультурно-оздоровчої технології та послідовної реалізації її структурних компонентів.

Під час проведення педагогічного дослідження в організації експериментальної роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку реалізовували принципи індивідуалізації та диференціації; продуктивного розвитку особистості; неперервності й послідовності; ситуативності навчання; освітньої рефлексії.

Принцип індивідуалізації і диференціації передбачав врахування супутніх захворювань та особливостей порушень фізичного, функціонального стану та рівня здоров'я дітей зі складними порушеннями розвитку відповідно до розроблених індивідуальних карт розвитку кожної дитини.

Принцип продуктивного розвитку особистості, що передбачав здобуття умінь і навичок під час організованої освітньої та фізкультурно-оздоровчої роботи в навчально-реабілітаційному центрі, а також розвиток фізичної підготовленості, підвищення функціональних можливостей кардіореспіраторної системи та формування належного психофізичного розвитку дитини. Для успішної реалізації цього принципу створювали відповідне фізкультурно-оздоровче середовище в навчально-реабілітаційному центрі, а також методичний супровід дидактичних заходів навчання, що враховує індивідуальні психофізичні порушення розвитку дитини.

Принцип неперервності і послідовності дозволяє учням зі складними порушеннями розвитку успішно оволодіти знаннями, уміннями та навичками відповідно до загальноосвітньої програми підготовки.

Принцип ситуативності навчання передбачав розроблення і впровадження в навчально-реабілітаційний процес спеціальних ситуацій для кожної дитини, з урахуванням особливостей порушень функціонального стану та психофізичного розвитку.

Принцип освітньої рефлексії супроводжувався його рефлексійним усвідомленням учнями. Цей принцип є важливою умовою для того, щоб дитина усвідомила індивідуальну схему організації освітньої діяльності, зробила власні висновки, усвідомила можливі способи діяльності, досягнення та успіхи. Цей принцип є орієнтиром встановлення зворотного зв'язку між учнем, батьками та вчителями.

Враховуючи те, що батьки й педагоги є рівноправними суб'єктами педагогічного процесу, ми намагалися максимально залучати їх до фізкультурно-оздоровчої роботи через орієнтацію взаємодії освітньо-реабілітаційного центру та сім'ї.

У рамках педагогічного експерименту було впроваджено такі форми взаємодії батьків та вчителів освітньо-реабілітаційного центру: участь у диспутах, проведення батьківських зборів, тренінгів для батьків, індивідуальних бесід, консультацій, круглих столів. Форми взаємодії освітньо-реабілітаційного центру та батьків представлено на рисунку 1.

Для підвищення поінформованості батьків щодо формування здорового способу життя та залучення до фізкультурно-оздоровчих заходів на інформаційних стендах освітньо-реабілітаційного центру розповсюджували промоційні листівки з корисною інформацією про здоровий спосіб життя.

У кожному класі було облаштовано куточок сімейних досягнень, де діти зі складними порушеннями розвитку розміщували сімейні фотографії, які демонстрували те, як їхня родина бере участь у популяризації здорового способу життя, проводить вільний час із використанням засобів оздоровчої фізичної культури. Перед початком канікул був оформлений інформаційний стенд, на якому пропонувалися батькам фізкультурно-оздоровчі заходи з дітьми на період канікул, а також інформація про динаміку рівня фізичної підготовленості учнів.

Для налагодження ефективної взаємодії між батьками, вчителями та дітьми зі складними порушеннями розвитку застосовували мультипрофесійний підхід. Мультипрофесійний підхід передбачав проведення круглих столів із залученням психолога, логопеда, медсестри, вчителя фізичної культури, вчителів інших загальноосвітніх предметів та батьків дітей зі складними порушеннями розвитку.

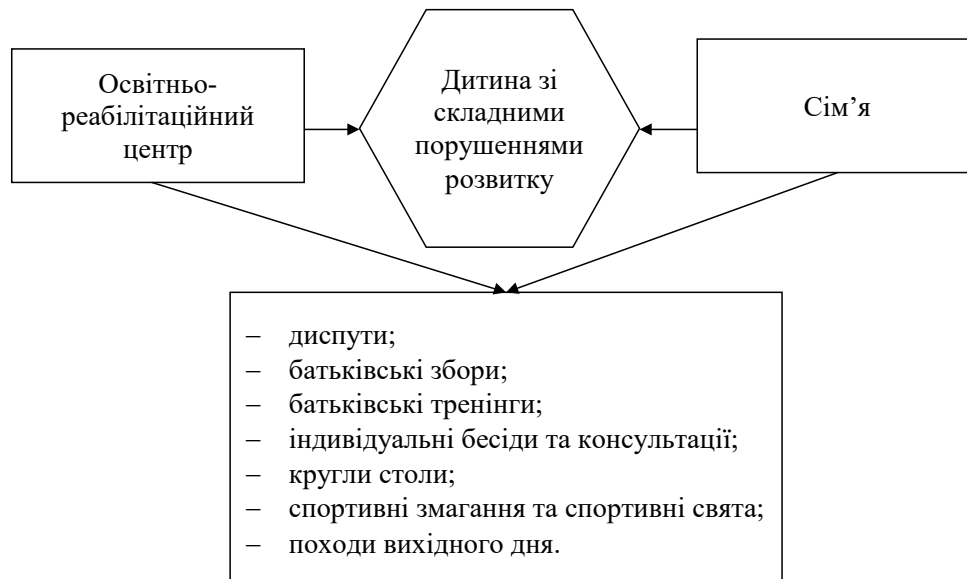

Рис. 1. Форми взаємодії освітньо-реабілітаційного центру та батьків

На круглих столах (1 раз на місяць) розглядалися проблемні питання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей зі складними порушеннями розвитку, особливостей організації фізкультурно-оздоровчих занять вдома, формування здорового способу життя тощо. Завдяки таким зустрічам відбувався обмін інформацією між фахівцями різного профілю, що дозволяло налагодити плідну комунікацію між представниками освітньо-реабілітаційного центру та батьками.

Окрім круглих столів, з батьками проводили спеціальні бесіди та лекції: «Рухова активність дитини зі складними порушеннями розвитку», «Принципи загартовування», «Навчальне перевантаження та гіподинамія» «Режим дня й працездатність молодших школярів», «Принципи раціонального харчування школяра», «Вплив фізичних навантажень на організм школяра», «Ранкова гімнастика та її оздоровче значення» тощо.

Такі бесіди сприяли підвищенню активності батьків та їх залученню до проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у сім'ї, допомагали формуванню знань про здоровий спосіб життя, засвоєнню методів підвищення рухової активності та способів усунення навчального перевантаження та гіподинамії в дітей зі складними порушеннями розвитку.

Для активізації взаємодії сім'ї та освітньо-реабілітаційного центру у напрямку фізкультурно-оздоровчої роботи батьки дітей зі складними порушеннями розвитку започаткували ведення спеціальних щоденників досягнень, у яких фіксувалися антропометричні та функціональні дані дитини, кількість захворювань упродовж навчального року, показники фізичної підготовленості, що виступало засобом педагогічного контролю за розвитком дитини.

Ще однією формою взаємодії освітньо-реабілітаційного центру та батьків були батьківські тренінги. Завдяки батьківському тренінгу здійснювалася допомога батькам у самоаналізі проблемної ситуації, розумінні процесів, необхідних для вирішення проблеми; пізнанні власних можливостей; формуванні навичок самодіагностики функціонального стану, що давало змогу формувати здоровий спосіб життя дитини зі складними порушеннями розвитку.

Під час проведення тренінгу батьки мають переконатися у необхідності активної спільної роботи, яка буде сприяти усуненню напруги, поліпшенню настрою і забезпеченню більших можливостей для подолання труднощів під час спілкування з дітьми.

На тренінгах батькам давали можливість описати свої проблемні ситуації шляхом участі у рольовій грі, здійснювали пошук альтернативних засобів розв'язання проблеми, спостерігали за поведінкою дітей під час організованих вправ, здійснювали заняттєвий аналіз.

Вагому роль відігравали батьки під час складання індивідуальної програми фізичного розвитку власної дитини, яка має складні порушення розвитку, оскільки вони краще знають її та її можливості.

З метою спостереження за змінами у стані здоров'я дитини зі складними порушеннями розвитку батьки вели щоденник, у якому фіксували отримані результати, відчуття дитини (її емоційний стан під час занять). Під час консультацій з працівниками освітньо-реабілітаційного центру до індивідуальної програми вносилися відповідні коригування.

Позашкільні фізкультурно-спортивні заходи (походи вихідного дня, спортивні свята та змагання) відбувалися за участю батьків, дітей та вчителів.

Освітньо-реабілітаційний центр організував сімейні спортивні змагання та спортивні свята: «Веселі старты», «Мама, тато, я – спортивна сім'я», «День здоров'я», «Старты надій» тощо, до яких залучалися як діти зі складними порушеннями розвитку, так і їхні батьки. Зазначені вище заходи відігравали важливу роль у поліпшенні психічного здоров'я школярів через поліпшення сімейних стосунків та відносин.

Батьки брали активну участь у проведенні з дітьми різноманітних рухливих ігор, спортивних естафет і змагань на природі, що сприяло поліпшенню фізичної підготовленості дітей зі складними порушеннями розвитку, а також їх вмотивованості до фізкультурно-оздоровчої роботи. Батьки залучалися для інструктажів у питаннях техніки безпеки, правил поведінки, суддівства, а також для безпосередньої участі спільно з дітьми. Позашкільні заходи проводилися у вихідні дні.

Сценарій спортивного свята організувався відповідно до вікових особливостей дітей зі складними порушеннями розвитку та з урахуванням можливостей учнів виконати певне завдання, яке ставилось їм упродовж проведення свята.

Під час підготовки учнів до свята їм необхідно було обрати назву команди, девіз, вітання, повторити вивчений протягом року матеріал, пов'язаний із організацією та проведенням фізкультурних хвилин.

Спортивні свята включали організовані виступи дітей зі складними порушеннями розвитку разом із батьками, різноманітні рухливі ігри та естафети, спортивні розваги. Обов'язково кожне спортивне свято розпочиналося з урочистого відкриття, показових виступів кращих спортсменів та завершувалося церемонією закриття свята. Такі спільні заходи із залученням сім'ї дітей мали значний мотиваційний ефект і виховний вплив.

До проведення фізкультурно-оздоровчих заходів упродовж навчального дня залучалися також учителі загального циклу підготовки для забезпечення активної участі учнів у навчально-виховному процесі.

У межах методичних об'єднань вчителів були проведені лекторії, на яких розкривалась роль та значення фізкультурних хвилин у підвищенні якості уроків загальноосвітнього циклу. Тому намагалися максимально залучити вчителів для проведення фізкультхвилин упродовж дня для зняття психоемоційного напруження під час навчання та збільшення рухової активності дітей зі складними порушеннями розвитку.

Розроблена фізкультурно-оздоровча програма із застосуванням елементів фітнесу відзначилася інноваційною спрямованістю у фізичному вихованні дітей зі складними порушеннями розвитку та складалася з трьох періодів, які були спрямовані на вирішення поставлених завдань дослідження.

На підставі індивідуального підходу до вибору засобів було розроблено програму фізкультур-

но-оздоровчих занять у рамках технології фізкультурно-оздоровчої роботи, яка враховувала особливості кардіореспіраторної системи, рівень фізичного здоров'я та фізичної підготовленості дітей зі складними порушеннями розвитку. Програма передбачала наявність спеціальних комплексів фізичних вправ, за допомогою яких здійснювався вплив на окремі визначені фактори в структурі загального рівня фізичного здоров'я.

Висновки і пропозиції. Таким чином, було розроблено технологію фізкультурно-оздоровчої роботи, що характеризувалася цілеспрямованістю, врахуванням педагогічних умов, факторів спрямованості фізкультурно-оздоровчої роботи та послідовною реалізацією її структурних компонентів. Організація експериментальної роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку передбачала реалізацію принципів індивідуалізації і диференціації; продуктивного розвитку особистості; неперервності і послідовності; ситуативності навчання; освітньої рефлексії. Фізкультурно-оздоровча робота для дітей зі складними порушеннями розвитку планувалась з урахуванням особливостей організації режиму дня в освітньо-реабілітаційному центрі з іншими оздоровчими заходами та будувалася відповідно до методологічних підходів.

Перспективи подальших пошуків передбачають визначення ефективності запропонованої технології фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку на поліпшення психофізичного розвитку дітей.

Список використаної літератури:

1. Лещій Н. Історичні засади використання засобів фізичної культури у практиці навчання і реабілітації дітей зі складними вадами психофізичного розвитку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки*. Миколаїв, 2016. № 3. С. 319–325.
2. Лещій Н. Характеристика алгоритму планування фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2016. № 7(61). С. 254–262.
3. Николаев Ю.М. От теории физического воспитания – к теории физической культуры в контексте формирования нового типа мышления. *Теория и практика физической культуры*. Москва, 2012. № 10. С. 94–100.
4. Сусикова Т.С. Состояние и тенденции развития физкультурно-оздоровительных услуг. *Роль местного самоуправления в развитии физической культуры и спорта : материалы V научно-практ. конф.* Омск : изд-во СибГУФК, 2014. С. 251–255.

Leshchii N. Substantiation of technology of physical and health work in the conditions of educational and rehabilitation center for children with complex developmental disorders

The article presents the substantiation of the content of the technology of physical culture and health work for children with complex developmental disorders in the educational and rehabilitation center. The developed technology of physical culture and health work was characterized by purposefulness, taking into account pedagogical conditions, factors of physical culture and health work and consistent implementation of its structural components: methodological, organizational and evaluative, which can significantly improve psychophysical and functional disorders. The aforementioned components of the implementation of physical and health work are interconnected and have their meaningful and functional purpose: the methodological component reflects the methodological approaches and principles on which the system of health and fitness work has been built; organizational and activity component reveals structure, content, forms, means and methods; assessment component reflects implementation of systematic monitoring and control over the physical, functional and psycho-emotional state of the child and determining the effectiveness of developed technology. During the pedagogical research in the organization of experimental work for children with complex developmental disorders the principles of individualization and differentiation, productive development of personality, continuity and sequence, situational learning, educational reflection have been implemented. Physical culture and health work for children with complex developmental disorders was planned taking into account the peculiarities of the daily routine in the educational and rehabilitation center with other health activities and was built in accordance with methodological approaches that reflect the content and essence of experimental work: personal, systemic, cultural health-preserving; personality-oriented. Within the framework of the technology, a program of physical culture and health-improving classes has been developed that took into account the peculiarities of the cardiorespiratory system, the level of physical health and physical fitness of children with complex developmental disorders.

Key words: *technology, organization, children with complex developmental disorders, physical culture and health work.*